

EBU EYÜB EL ENSARİ
HAZRETLERİ' NİN ŞEHİT
OLDUĞU İSTANBUL
KUŞATMASI' NİN NEDENİ:
BİZANS İMPARATORLUĞU' NDA
BİR GENERALİN İSYANI

Talat KOÇAK

26 Şubat 1980'de Afyonkarahisar'da dünyaya geldi.

2005 yılında "Ortaçağ'da bir Bizans Kenti: Amorium" teziyle mezun oldu.

2002 yılından bu yana aralıksız Amorium Antik Kenti kazı çalışmalarına katılmaktadır.

*Halen Gazi Üniversitesi Ortaçağ Tarihi yüksek Lisans öğrencisidir Bilimsel çalışmalarına
İslam - Bizans İlişkileri ve Amorium Kentinin tarihi üzerine devam etmektedir.*

Fatih Sultan Mehmet 1944
tuval üzerine yağlı boya
Feyhaman Duran
İstanbul Büyükşehir
Belediyesi resim koleksiyonu
65.5x50cm şehir müzesi
sf.123

Doğu Roma ya da zamanımızdaki adlandırmayla Bizans İmparatorluğu olarak anılan devlet 1000 yıl boyunca Anadolu' dan Kuzey Afrika' ya kadar geniş bir coğrafyada hüküm sürmüş, çağının en güçlü devleti olmuştur. Bu devlet tüm ortaçağ boyunca yayılım gösterdiği coğrafyalardan dolayı birçok kültür ve medeniyet dairesiyle etkileşim içerisinde bulunmuştur. Müslümanların kısa bir zaman diliminde Bizans'ın nüfuz alanı içerisinde kalan çok büyük bir sahaya hakim olmasından dolayı İslam tarihi tecrübeli bir uzman için bile ciddi zorluklar arz eder.¹

İslam'ın doğup, gelişim gösterdiği tarihler, Bizans İmparatorluğu'nda Heraklius'un ileride kendi adıyla anılacak

olan hanedanın yönetimin başında bulunduğu döneme (610-717) rastlamıştır.² Bu dönem Bizans - Sasani mücadelesinin doruk noktasına çıktığı tarihleri de kapsar. Oysaki İslamiyet' in ilk yıllarında Müslümanlar Ehl-i Kitap oldukları için Bizans'a sempatiyle bakmışlar, devam eden Bizans-Sasani savaşlarında Bizanslıları, müşrikler de Mecusi İranlıların tarafını tutmuşlardır. Hatta Hz. Ebûbekir bu konuda müşriklerin ileri gelenlerinden Ümeyye Bin Halef' le bahse girmiş, Heraklius'un Ninova Zaferi ile Sasaniler' e üstünlük sağlaması neticesinde bahsi kazanmıştır.³

Bizans'a karşı duyulan bu sempatinin karşılıklı olduğunu söylemek için

¹R. Stephan Humphreys, *İslam Tarih Metodolojisi*, Çev: Murtaza Bedir, Fuat Aydın., Litera Yayıncılık, İstanbul 2004, s. 13

²Auguste Bailly, *Bizans Tarihi Cilt I*, Çev: Haluk Şaman., Tercüman Yayınları, s.135

³Casim Avcı, *İslam-Bizans İlişkileri*, Klasik Yayınları, İstanbul 2003, s. 108.

Eğrikapı, 1943.
H.İLDİZ. Eyüp
Beld. Arşivinden

Yakın Doğu Ticaret Tarihi ile ilgili eser veren yabancı bir müellif bu konu hakkında şunları söyler: "Hz. Muhammed, Araplara yeni bir iman verirken, onları aynı zamanda diğer dinler saliklerine karşı savaşa çağırıyordu. Araplar bu etkiyle o zamana kadar az bilinen memleketlerin dışına birden

bir delil bulunmamaktadır. Fakat dönemin şartları gereği tek taraflı diyebileceğimiz böyle bir duygusal yakınlığın varlığı önemlidir.⁴

Müslümanlar'ın başlangıçta Bizans'a karşı duyduğu bu sıcaklık daha peygamberin sağlamlığındayken mahiyet değiştirerek hasmane bir boyut kazanmıştır. İslam orduları Mute⁵ savaşı'nda (629) Bizans'la karşı karşıya gelmiş, böylece İslam-Bizans mücadelesi başlamıştır.

Hz. Muhammet'in vefatının ardından bu mücadele Hülefa-i Raşidin diye anılan dört halife döneminde de devam etmiştir. İran, Suriye, Filistin, Mısır çok kısa bir süre içerisinde İslam devletinin sınırlarına dahil olmuştur. Yüzyıllarca süren Bizans-İran savaşları her iki devleti de yıpratmış, bu suretle Müslümanların yolu açılmıştır.⁶ O zamana kadar askeri eğitim açısından tarihte benzersiz kabul edilen Doğu Romanın, askeri başarıları bakımdan geçmişi olmayan, gücünü daha çok din kuvvetinden alan Arap kitleleri tarafından ezilip silinmesini dünya şaşkınlık içinde seyretmiştir.⁷

bire akın ettiler ve koşar adımla bir taraftan Suriye'yi, Mezopotamya'yı ve İran'ı, öte yandan da Mısır'ı fethettiler (635-644). Derini düşünmeyenler onları önce her uygarlığın, her sanayinin, her ticaretin yıkıcısı olarak gördüler. Fakat ekilmiş tarlaları, toprağa bağlanmış sakin halkı, harp esnasında bile nasıl gözettiklerinin, fethedilen memleketlerde egemenliklerini ne kadar sakınganlıkla örgütlendirdiklerinin farkına varmakta gecikmediler."⁸

Müslümanların bu coğrafyalarda kalıcı olduklarını görmemiz bakımından yukarıdaki örnek yeterlidir. Bu ilk fetihlerle Bizans İmparatorluğu'nun hareket sahası oldukça daralmıştır. Hesaplı ve ölçülü bir şekilde imparatorluğu güneyden kuşatma hareketinin bir çok sebebi vardır. Fakat İslam ordularına bu mücadele azmini veren en önemli sebep kuşkusuz Bizans İmparatorluğu olarak anılan devletin başkentinin bir gün fethedileceği müjdesi ve bunu gerçekleştirecek olanlara yapılacak iltifattır.⁹ Bu müjde alelade bir söz elbette değildir ama aynı zamanda politik bir öngörüdür. Bu hadis saye-

⁴Kur'an-Kerim'de yer alan Romalılar anlamındaki Er-Rûm suresinin ilk ayetleri bu açıdan oldukça dikkat çekicidir.: "Bizanslılar (Araplar'ın bulunduğu bölgeye en yakın yerde) yenilgiye uğradılar. Halbuki onlar bu yenilgiden sonra üç ila dokuz yıl içinde galip geleceklerdir. Eninde sonunda emir Allah'ındır. O gün müminlere Allah'ın yardımıyla sevineceklerdir." (Er-Rûm 29/1-5) Gerçektende öyle olmuş, bir müddet sonra Bizanslılar galip gelmiş, Müslümanlar da sevinmiştir.

⁵Tafsilat için; Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi, C.I İstanbul, 1992, s.103.

⁶George Ostrogorsky, Bizans Devleti Tarihi, Çeviren: Fikret İşıltan, Ankara 1999, s. 103.

⁷Pavlos Karalidis, İstanbul'a Yollara Açılırken, Çev. Kriton Dinçmen, Arion Yayınları İstanbul 2004, s. 24-25.

⁸W. Heyd, Yakın Doğu Ticaret Tarihi, Çev. Enver Ziya Karal, T.T.K, Ankara 1975, s.29

⁹Ahmet İbn Hanbel, Müsned, IV, İstanbul 1413\1992, s.335

sinde Müslümanlar içlerinde kolay kolay sönmeyecek bir ateş, bir mefkure sahibi olmuşlardır. Yoksa zaten ulaşabilecekleri maksimum zenginlik seviyesine ulaşmış, dünya nimetlerine doymuş insanların, daha hayatları boyunca görmedikleri coğrafyalarda mücadele etmesini başka türlü izah edemeyiz.

Bu iltifata mazhar olma duygusu, Hulefa-i Raşidin döneminde ilk defa siyaset olarak da gündeme gelmiştir. Üçüncü. halife Hz. Osman, hicri 27 yılında, Endülüs üzerine gönderdiği askerlerin motivasyonunu artırmak amacıyla İstanbul'un Endülüs üzerinden fethedileceğini düşündüğünü söylemiştir. Hz. Osman Kuzey Afrika'dan Endülüs üzerine gönderdiği iki komutanına yazdığı mektupta şöyle demiştir:

"Konstantiniyye (İstanbul) Endülüs cihetinden fethedilecektir. Endülüs'ü fethederseniz, İstanbul fatihlerinin sevabına ortak olursunuz, ve's-selam!".¹⁰ Bu yıllardan itibaren, İstanbul'un fethi hep gündemde kalmıştır.

Bizans payitahtını elde etme arzusu Muaviye Bin Ebi Süfyan'ı da etkilemiştir.¹¹ Bunu henüz bir valiyken Anadolu içlerine yaptığı sefer ve kurduğu donanmadan anlıyoruz. Muaviye Suriye valisiyken 646 yılında Kapadokya'ya girerek Kayseri'yi haraç vermeğe mecbur etdi.¹² Buradan Frigya'ya yöneldi, Amorium şehrini almaya çalıştıysa da bunda başarılı olamadı. Buna rağmen çok sayıda esir ve değerli ganimetlerle geri döndü.¹³

Muaviye yaptığı fetihlerde deniz kuvvetinin önemini iyi kavramıştı. Çünkü Mısır ve Suriye sahillerini Bizans donanmasına karşı savunmak oldukça güçtü. Bu amaçla bir deniz gücü oluşturan Muaviye Hz. Ömer zamanında Suriye'nin güvenliği açısından stratejik

öneme sahip Kıbrıs adasına sefer düzenlemek istemişti. Fakat Hz. Ömer buna izin vermedi. Muaviye daha sonraki halife olan Hz. Osman'ı ikna ederek 649 yılında Kıbrıs adasına bir sefer düzenledi. Gönderilen birliklerin içinde çok sayıda gönüllüde vardı. Bu gönüllüler arasında Ebu Eyyup El Ensari, Ebu'd-Derda, Ebu Zerr ve Ubade b. Samit gibi meşhur sahabelerde bulunuyordu. Ayrıca bu sefere Peygamberimizin yakınlarından Ümmü Haram bintü Milhan da katılmıştır. Fakat daha adaya ayak basar basmaz atından düşerek vefat etmiştir. Bugün Kıbrıs Rum Kesimi'ndeki Hala Sultan Türbesi olarak anılan türbe ona aittir.

Muaviye Bin Ebi Süfyan kurnaz bir idareci, mahir bir politikacıydı. Yetkileri sınırlı bir yöneticiyken İstanbul'u almayı ve prestijini artırmayı düşünen. Muaviye, ihtilafli bir şekilde devlet başkanı olduktan sonra (661) bu hedefi gerçekleştirmek için gerekli siyasal erkide eline geçirdi. Ayrıca hilafetin merkezi Muaviye'nin halife olmasıyla Suriye'nin Akdeniz'den uzak olmayan kenti Şam'a¹⁴ taşındı. Böylece İslam Devleti Bizans İmparatorluğu'na daha yakın bir pozisyon almış oluyordu.

Muaviye halife olduğu sırada Bizans İmparatorluğu'nda II. Konstans iktidarda bulunuyordu. II. Konstans Heraklius'un torunuydu. Tahta geçtiği sırada 11 yaşında küçük bir çocuktuktu. Bu yüzden 641-668 tarihlerini içine alan egemenliğinin ilk yılları senatonun kontrolü altında geçti. Konstans'ın iktidarda olduğu dönem Hz. Osman zamanı fetihlerinin olduğu zamanı da kapsar. Bizans için sıkıntılı bir süreç olan bu dönemde denizde ve karada Müslüman Arapların Bizans karşısında üstünlüğü söz konusudur.

¹⁰ İsmail Yiğit, *Emeviler Zamanında Gerçekleştirilen İstanbul Seferleri, I. Uluslararası İstanbul'un Fethi Sempozyumu, İstanbul 1997, s.46*

¹¹ J. Welhausen, *Arap Devleti ve Sükutu, Çev. Fikret İşıltan, Ankara 1963, s.53-54*

¹² Şahin Uçar, *Anadolu'da İslam-Bizans Mücadelesi, İstanbul 1990, s. 69.*

¹³ Ostrogorsky, a.g.e, s. 108.

¹⁴ Ali Mazaheri, *Ortaçağ'da Müslümanların Yaşayışları, Çev. Bahriye Üçok, Varlık Yayınevi, İstanbul 1972,*

¹⁵Bunu özellikle İslam ordularının Anadolu içlerine yaptığı seferlerden korunmak için yapması olmalıdır.

¹⁶Hakkı Dursun Yıldız, *Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi Bizans Tarihi Maddesi, Görsel Yayınları, İstanbul 1982, s.497-498*

¹⁷ Bizans İmparatorluğu'nda bu tarz zorlamalar özellikle kadınlara yapıyordu. İktidara yakın olması istenmeyen soylu kadınlar manastırlara kapatılarak dünya işlerinden el etek çekmeleri sağlanıyor ve ya uzak ülkelere evlenme yoluyla gönderiliyorlardı. *Tafsilat için bkz. Donald M. Nicol, Bizans'ın Soylu Kadınları, Çev. Özden Arıkan, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2001*

¹⁸Ostrogorsky, s.109

¹⁹a.g.e., 114.

²⁰Ermeniaks; Bizans Ermenistan bölgesinin bir zamanlar Coloneia olan başkenti, Theodosiopolis ya da günümüzdeki Erzurum'u içermektedir.

²¹Stratejist (Strategos): eyaletlerin sivil ve askeri otoriteyle donanımlı askeri idareciler.

²²Uçar, a.g.e, s. 80.

²³Carl Brockelmann, *İslam Ulusları ve Devletleri Tarihi, Çev. Neşet Çağatay, TTK Basımevi, Ankara 2002, s. 60*

²⁴"Erkekler gibi kadınların bile saltanat sürdüğü 1000 yıllık Bizans tarihi görkem ve yükselişle, yenilgi ve çöküşle doludur. 395-1453 yılları arasında başa geçen 107 hükümdardan yalnız 34'ü eceliyle ölmüş, ötekiler çatışmalara, savaşlara, ayaklanmalara kurban gitmiştir. Toplam 65 tane saray darbesi olmuştur." *bkz.G. L. Seittler, Bizans Halk Hareketlerinin İdeolojik Kökeni, Çev. Mete Tuncay, İstanbul 1999, s.20*

²⁵Walter E. Kaegi, *Bizans ve İlk İslam Fetihleri, Çeviren; Mehmet Özyay, İstanbul 2000, s. 335.*

Hz. Osman'ın öldürülmesinden sonra (656) İslam Devleti'nde ortaya çıkan iç karışıklıklar ve iktidar mücadeleleri Bizans'a rahat bir nefes aldırdı. Doğu cephesindeki sıkıntıların şimdilik kendiliğinden ortadan kalkmasıyla imparator Balkanlar'a yöneldi. İslavlar Ege Denizi'ne kadar inerek Bizans İmparatorluğu'nun güvenliğini tehdit ediyorlardı. II. Konstans 658 yılında Balkanlarda İslavlara karşı başarılı savaşlar verdi ve elde ettiği tutsakları Anadolu'ya yerleştirerek imparatorluğun mukavemet gücünü artırdı.¹⁵

Bunlardan başka II. Konstans Hırıstiyani kiliseleri arasındaki husumeti ortadan kaldırmak içinde bazı faaliyetlere girişti. Fakat Papa Martinus onun bu girişimlerine açıkça cephe aldı. Bunun üzerine imparator onu yakalatarak İstanbul'a gönderdi. İstanbul'dan Kırım'daki Kersones kentine sürülen papa orada öldü. Yeni papa daha yumuşak davranarak Roma ve İstanbul kiliseleri arasında barış ve hatta birlik sağladı.¹⁶ Fakat bu birlik sadece sözde sağlanmıştı. Çünkü imparator takip ettiği kilise politikası ile Ortodoks kilisesinin desteğini büyük ölçüde yitirmişti. Ayrıca Bizans'ın hemen her iktidar mücadelesinde olduğu gibi kardeşi Teodosius'u papaz olmaya zorlayarak birlikte yürüttükleri ortak imparatorluktan çekilmeye zorlamış¹⁷, akabinde öldürtmüştü. Bu yüzden halkın büyük nefretini kazanan Konstans'a "İkinci Kabil" denmeye başlanmıştı. Bu şartlar altında İstanbul'da kalmaktan hoşlanmayan imparator, İtalya'ya giderek Lombartlar'la mücadeleye girişti. Temmuz 663'te Roma'da bir müddet kaldıktan sonra, Napoli'ye oradan da Müslüman Arapların taarruzlarına maruz kalan Sicilya'ya geçti. Konstans Sirakuza'yı kendine payitaht yaparak Sicilya'ya

yerleşti.¹⁸ Böylece hem yeniden Afrika'da ilerlemekte olan Müslümanları, hem de İtalya'daki Lombartlar'ı göz önünde bulundurmamak olanağını sağladığını sanıyordu. Fakat davranışları yüzünden desteğini büyük ölçüde yitiren imparator kendi adamları tarafından Sirakuza'da 15 Eylül 668'de katledilmiştir.¹⁹ O sıra da Ermeniaks'in²⁰ (Armeniaks) stratejisti²¹ (strategos) Saborius'ta II.. Konstans idaresinde karşı Anadolu'da bir isyan başlatmış bulunuyordu.²² Saborius ermeni kökenli bir generaldi.²³ Bizans'ta imparator olmak için bir asalet soy, kan anlayışı yoktu. Kim güçlüyse, talih kime gülerse o imparator olurdu. Heraklius döneminde uygulamaya başlanılan tema sistemi ve bunların başında bulunan askeri yetkilerle donatılmış idareciler özellikle imparatorluğun sıkıntıya düştüğü dönemlerde sık sık isyan ederek darbe teşebbüsünde bulunmuşlardır. İleride Bizans tarihi sayfalarında daha sık göreceğimiz bu tarz eyalet görevlilerinin yetkiyi güç kullanarak alma anlayışının ilk örneği olması bakımından Saborius isyanı dikkate değer bir mahiyet taşımaktadır.²⁴

Arap kaynaklarında hiç geçmeyen Saborius isyanı çok az anılan bir olaydır. Daha çok Bizans ve Suriye kroniklerinde tekrar edile gelmiştir.²⁵

Bir Süryani kaynağına göre; "Shahabhar (Saborius), Kustans'a (II.Konstans) karşı isyan etti. Kendisi Muaviye'ye Sargi (Sergios) namında bir adam göndererek "bana yardım ediniz, ben de Romalılar'ın bütün diyarını sizin namınıza fethederim" dedi. Kralın oğlu Constantinus (IV. Konstantinus), kralın karargahında bulunmak hasebi ile bu hadiseden haber alınca o da harp sanatındaki bilgileriyle şöhret kazanan haremâğalarından ve iç oğlanlarından

Fatih ve İstanbul'un fethini betimleyen bir çizim (arşivden)

Andrea (Andrev) namında birini Muaviye'ye gönderdi. Muaviye'nin emri üzerine evvela Sargi, sonrada Andrea yanına girdiği için Sargi titredi ve derhal koşarak Andrea'nın karşısında hürmetle eğildi. Bunun üzerine Muaviye Sargi'ye şu sözleri söyledi "bu köle seni bu şekilde ürküttüğüne göre, onun efendisini göreceksin ne yaparsın?" Sargi'de şu cevabı verdi; "ben korku yüzünden değil, fakat hürmet göstermeye ve müdaheneden istifade etmeye alışık olduğum için bu şekilde hareket ettim", dedi.²⁶

Teophanes, Muaviye'nin "siz ikinizde benim düşmanımsınız; kim daha çok verirse ona yardım ederim". Andrev "şüphe etmeyiniz sayın halife, isyancılara göre imparatorlardan daha fazlasını elde etmeniz sizin için daha iyidir. Dost olduğunuz için öyle davranınız" dediğini aktarmaktadır.²⁷

Kaynaklar Sergios'un Muaviye'nin tenkitlerine uyararak bir daha ki kabulde

tavrını değiştirdiğinden söz ederler. Andrev'le tartışarak, ona "hadım olduğun için kadından farksız ve saygıya değmez bir adam" olduğunu söyleyerek hakaret eder. Andrev de onu hayalarını sökmekle tehdit eder.²⁸

Andrev geri dönüş yolunda Sergios'u pusuya düşürür ve işkenceyle öldürür. Böylece Muaviye'nin yardım vaadi Saborius'a ulaşamaz. Saborius bu arada Hadrianopolis'e²⁹ kadar ilerler. Fakat bazı kaynaklara göre atından düşerek, bazı kaynaklara göre de kalesinin kapısının altından geçerken kapı altında kalarak ölür. Bu arada halife, Fadele B. Ubeydullah isimli bir komutanı isyancılara yardıma göndermiştir bile. Saborius'un ölüm haberini alan Fadele, Hexapolis'ten³⁰ halifeye haber gönderir³¹ ve yardım talep eder.³²

Yardıma gidecek ordu Şam'da hazırlıklara başlamış, hazırlıklar tamamlandıktan sonra Muaviye bu seferin kumandasını Sufyan b. Avf'a vermiştir.

²⁶Abûl- Farac Tarihi : Süryanice'den İngilizce'ye çeviren : Ernest A Wallis Budge, [Türkçeye çeviren: Ömer Rıza Doğrul], TTK, Ankara 1999, C.1, s. 183.

²⁷Kaegi, s. 335.

²⁸Süryani Mihail Vekaynamesi, çev. H. D. Andreasyan, Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi Basılmamış Çevirisi, c.2 s. 47

²⁹Hadrianapolis; Akşehir-İlgın arasındadır.

³⁰Hexapolis: Bolvadin-İlgın arasındaki göller bölgesidir.

³¹Uçar, s. 81.

³²Fadele Bin Ubeydullah mektubunda muhtemelen Anadolu'da isyandan dolayı büyük bir otorite boşluğu olduğundan, İstanbul'un kuşatılması için uygun bir zemin bulunduğundan bahsetmiş olmalıdır.

İstanbul Büyükşehir
Belediyesi Kültür İşleri
Dairesi Başkanlığı Yayınları
no:10.1992
Kartpostallarda İstanbul
151. Anadolu Hisarı
sf.161

Süfyan b Avf Malatya, Kayseri, Amorium ve Eskişehir güzergahı üzerinden Kadıköy'e ulaşarak kuşatmaya katılmıştı.³³ Muaviye oğlu Yezid'e onunla birlikte sefere çıkmasını emretmiştir. Fakat Yezid bu sefere iştirak etmek istemez ve ağırdan alır. O sırada Kadıköy yakınlarında bulunan İslam ordusu açlık ve hastalıktan dolayı büyük sıkıntı çekmektedirler. Yezid, Şam yakınlarında, Deyr-i Murran'da ki ikametgahında ordunun çektiği sıkıntılarla alay eder ve şiir söyler:

Çektikleri sanki benim umurumda,
Kadıköy'de humma ile çiçekten,
Deyr-i Murran'da, Ümmü Gülsüm³⁴
yanımda,
Halılar üstünde kafa çekerken.

Bu şiir Muaviye'nin kulağına gidince, diğerlerine isabet eden hastalıklara o da yakalansa bile, Yezid'i Fadele'nin yanına göndereceğine dair yemin eder.³⁵ Yezid babasının baskısı sonucu sefere iştirak etmek zorunda kalmıştır.

Yezid ile birlikte seferde Ebu Eyub el Ensari, İbn Abbas, İbn Ömer, İbn Zübeyr gibi sahabelerde vardı. Hz. Peygamberi Medine'ye hicretinden sonra 7 ay süreyle evinde misafir eden Ebu

Eyub El Ensari bir hadisi şerifte Kayseri'nin şehrine düzenlenen ilk sefere katılanların başışlanacağını duyduğu için ilerlemiş yaşına rağmen bu sefere katılmıştı. Ebu Eyub El Ensari sefer esnasında yolda hastalanmıştı. Kuşatma sırasında ise hastalığı daha da artınca Yezid'e düşman arazisinin en uç bölgesine gömülmesini vasiyet etti. Bunu haber alan Bizans İmparatoru³⁶ Müslüman Araplar çekildikten sonra mezarı kazarak onun cesedini bulunduğu yerden çıkaracaklarını bildirince, Yezid şayet böyle bir şey yaparlarsa Arap ülkesindeki bütün Hıristiyanların mezarlarının tahrip edileceği, kiliselerinin yıkılacağı tehdidinde bulundu. Bunun üzerine Bizanslılar mezara saygılı davranacaklarını söylediler. Gerçektende bu durum böyle olmuş ve kuşatmanın kaldırılmasından sonra sahabenin kabri tahrip edilmek bir yana Hıristiyan halk tarafından özellikle kuraklık dönemlerinde ziyaret edilen bir mekan halini almıştır.³⁷

İslam orduları dönüşte Anadolu'nun en önemli kentlerinden Amorium'u fethettiler. Burada 5000 kişilik bir garnizon bırakıldı. Kaynaklarda İstanbul

³³İsmail Yiğit, *Emeviler Zamanında Gerçekleştirilen İstanbul Seferleri, I. Uluslar arası İstanbul'un Fethi Sempozyumu, İstanbul 1997, s.51*

³⁴Ümmü Gülsüm Yezid'in karısıdır.

³⁵Şahin Uçar, *Müslümanlar'ın İstanbul'u Fethetmek İçin Yaptıkları İlk Üç Muhasara, Selçuk Üniversitesi Selçuk Dergisi I, 1986, s.69*

³⁶Kaynaklarda imparatorun adından bahsedilmemekle beraber, bu imparator II. Konstans'ın öldürülmesinden sonra yerine geçen IV. Konstantinus olmalıdır.

³⁷Hüseyin Algül, *DİA, X. Cilt, s. 124*

muhasarası sonrası dönüş yolunda kentin ele geçirildiğine dair bir bilgi vardır. Fakat sefere çıkış güzergahı üzerinde bulunan böyle bir kentin bu kadar kolay Arap ordularını geçiş esnasında yol vermesi bu zamana kadar araştırmacıların gözlerinden kaçırdıkları bir noktadır. Kaynaklarda kentin bir direniş gösterdiğine dair bir kanıt bulunmamaktadır. 1988 yılından itibaren İngiliz bilim adamı Martin Harrison tarafından başlatılan ve onun ölümünden sonra Chris Lightfoot'la devam eden Amorium Kenti kazı çalışmalarında³⁸ kentin bu ilk İstanbul seferinde direniş gösterdiğine dair o tarihle alakalı arkeolojik veri yoktur. Muhtemelen şehir o dönemde isyancıların kontrolü altında olmalıdır ve bu yüzden İslam ordularına bir müttefik gibi davranmıştır. Kentin .isyancılarla ortak tavır almasında II. Konstans'ın İtalya'ya yerleşmesi ve Katolik kilisesiyle birleşme faaliyetlerinin etkisi vardır. Bir Arap kaynağına göre İstanbul'dan bile daha kutsal olan Amorium şehrinin³⁹ samimi Hıristiyan halkı imparatorun itikatten ziyade politik bir manevra gibi gözükken Roma Kilisesi'yle yakınlaşma faaliyetini anlayamamışlardır. İstanbul'u Suriye'ye bağlayan yol üzerinde bulunan Amorium, Hıristiyan hacılarında konaklama merkezleri içerisinde yer alıyordu.⁴⁰ Bu nedenle Anadolu'nun bir çok kentine göre imparatorluk içindeki her türlü bilgi kuşkusuz bu kente de ulaşmaktaydı. Farklı bir açıdan bakarsak, İmparatorun Katolik Kilisesi ile birleşme faaliyetinin Anadolu'da ilk ulaştığı merkez Amorium olmalıdır. İsyancı Saborius'un ölmesine rağmen Amorium'da yaşayan halkın Müslüman askerlerine hiçbir direniş göstermesini Katolik-Ortodoks çekişmesine

başlayabiliriz. Bu yüzden Emevi ordularına bir sıkıntı yaratmaması İstanbul'a asker, mühimmat ve teçhizat bakımından bir azalma olmadan ulaştırılmasını sağlamıştır. Şüphesiz bu da İstanbul kuşatmasının daha kolay ve az sorunla atlatılmasına vesile olmuştur.

Kaynaklarda kuşatmayla ilgili tafsilat oldukça fazladır. Fakat burada özellikle bir çok araştırmacının üzerinde durmadığı Bizans'ın o dönemde içinde bulunduğu ortam ve Bizans Anadolu'sunda ortaya çıkan isyan hareketidir. Muaviye bu isyan hareketini iyi değerlendirmiş, neden Arab'ın dört dahisinden biri olarak kabul edildiğini bir kez daha ortaya koymuştur. Muaviye'yi bir siyaset adamı olarak değerlendirsek onun dahi bir diplomat olduğu görülür. Sadece onu bu Saborius İsyanı ile değerlendirsek bile fırsatları iyi değerlendiren dış politikada en ufak bir fırsatı bile olabildiğince kendi lehine kullanabilen bir idareci olduğu gerçeğiyle karşılaşırız. Bu rasyonel politikalar ona hilafetin kapısını açmış, ama İstanbul kapılarını belkide -ne güzel komutan, güzel asker- olamadığından açmamıştır.

Saborius isyanı ve bu isyan neticesinde oluşan fiili durum Müslümanları İstanbul kuşatması için yüreklendirmiş ellerine geçen bu tarihi fırsatı iyi değerlendirerek -şimdi olmasa da bir gün mutlaka olacak- inancının bir göstergesi olmuşlardır. Bu ilk seferin en büyük kazancı Eyüp El Ensari Hazretleri gibi bir zatın İstanbul'da şehit olmasıdır. Böyle mübarek bir zatın burada medfun olması sadece mana anlamında değil sosyal anlamında da bu kente çok şey katmıştır. Dün olduğu gibi bugünde katmaya devam etmektedir.

³⁸Kente devam eden kazı çalışmaları yalnız Roma-Bizans Tarihi açısından değil devam eden İslam-Selçuklu-Osmanlı Arkeolojisi bakımından da büyük önem arz eder. Bu çalışmaların ayrıntısı için bkz. www.amoriumexcavations.org

³⁹Ibn-i Esir, *El Kamil Fi't-Tarih Tercümesi*, Çev: Ahmet Ağırakça, Cilt VI, s. 419

⁴⁰"Kudüs hac yolculuğu sırasında çok sayıda dindar erkek ve kadının ziyaretleri bu kentin itibarını artırmıştır. Bunlardan biri Galesios, Filistin'de önemli bir manastırda baş rahip olan Aziz Sabastan sonra baş rahiplik makamına oturur ve 646 yılında Amorium'da ölür. Bunun sonrasında kentin en ünlü ziyaretçisi VI. yüzyılın sonlarına doğru Sykeonlu Aziz Teodor'dur. Rivayetlere göre burada bir çok mucizeler gerçekleştirmiştir "Bkz. Chris Lightfoot, *Bizans Döneminde Afyonkarahisar*, Afyonkarahisar Kütüğü, c. 1, Afyonkarahisar 2001, s.